

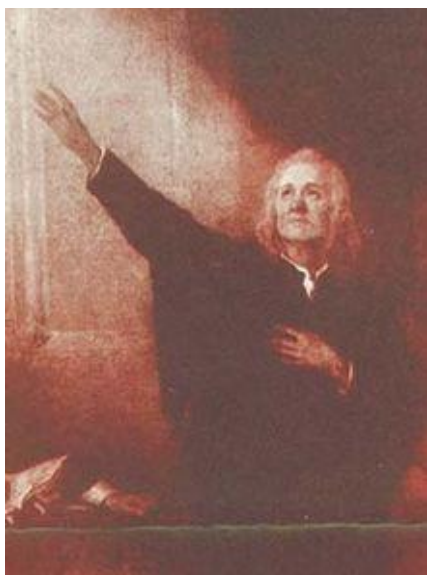
Dávid Ferenc vallástörténeti jelentősége

„Beszédei tárgya és az inventio... a bevezetés, érvelés és bizonyítás, a megindítás és rábírás mesterre mutat... Hallgatóiban maga s tárgya iránt erősebb rokonszenvet ébreszteni alig volt képes valaki, mint ő... az érzés melegsége, mellyel a szépet, jót és igazat festette, tiszteletet költött, lelkesedése mindent magával ragadott... Beszédei a hit, meggyőződés és szépérzelmek összessége, megannyi sikerült szellemi alkotás, az egyházi irodalom örök remekei.”¹

Igen tisztelt Hallgatóság!

Mindazokkal örvendezem most, akikkel megértük az Úrnak 2018-ik, a Magyar Unitárius Egyház fennállásának 450-ik esztendejét. Éppen ezért kiváltságos megtiszteltetésnek tartom, hogy a Debreceni Unitárius Egyházközség ünneplésének egyik mozzanataként azt a fontos személyt ismertethetem, aki nemcsak részünkre alkotott maradandót, hanem örök értéket hozott létre a világ számára is. Ahhoz járul hozzá ez a dolgozat is, hogy lehetőség szerint ez a tény végre megfelelő helyre kerüljön, és elfogadja a történetírás Dávid Ferenc nemzetközi szerepét. Dolgozatomat két részre osztottam. Az elsőben a többé-kevésbé ismert életrajzi adatait ismertetem, a második és egyben terjedelmesebb részben méltatásával foglalkozom, illetve vallástörténeti jelentőségét hangsúlyozom.

Életrajzi adatok

Dávid Ferenc Kolozsváron született 1520 körül. Édesapja, Hertel Dávid szász nemzetiségű csizmadia mester volt. Édesanyja pedig magyar. Tekintettel arra, hogy Kolozsvár ebben az időben fele-fele arányban volt magyar és szász, minden valószínűség szerint mindkét nemzethez való tartozását magától értetődőnek tartotta. Nevét, az akkori humanista szokás szerint édesapja neve után Franciscus Davidisre latinosította.

A történetírás rendjén elég sok vita folyt Dávid Ferenc nemzetségét illetően. Alapvetően két vélemény alakult ki. Az egyik **Hertel-^erthel családnevet** találta helyesnek, míg a másik (Borbély István több cikkben cáfolja a Bogáti által fenntartott nemzetségnevet) azt javasolta, hogy mellőzzék azt. A kutatók végül elfogadták a **Hertel** nevet, viszont arra is figyelniük kell, hogy esetenként tévesen **Herder** változatot is használnak. Amiben viszont egyértelmű volt a kutatás, hogy a 16-17. században Kolozsváron számos Hertel nevű szász polgár élt. 1579 áprilisában Dávid Ferencet fogolynak nyilvánították, amikor ott találjuk mellette két testvérét Pétert és Miklóst, akikkel kapcsolatosan annyit jegyeztek fel, hogy megvásároltak egy kertrészt. A

¹ Jakab Elek: Dávid Ferenc emléke – 161. O. – Budapest, 1879.

korabeli tudósítás azt is nyilvánosságra hozza, hogy Péter özvegye Heltai Borbála, vagyis Heltai Gáspár testvére volt.

Dávid Ferenc édesanyja nemzetiségére vonatkozóan nem egyértelműek a kutatások. Azt jelzik ugyanis, hogy származására nézve magyar nemes volt, de az akkori kor gyakorlata szerint ez nem volt lehetséges, hiszen a kolozsvári letelepedés nem volt biztosítva a nemesi kiváltságokkal rendelkezők számára, sőt az akkori feljegyzések értelmében a gazdag, tehető polgárok szász nemzetiségűek voltak. Némelyek azt a lehetőséget is felvetik, hogy édesanyja is vegyes házasságból született, aki jól írt és beszélt magyarul.

Dávid Ferenc születésével kapcsolatosan létezik egy valószínűen téves feltételezés, miszerint születése 1510-re tehető. Ezzel kapcsolatosan is folytattak kutatásokat az életrajzírók, akik többek közt arra a meggyőződésre jutottak, hogy ez kevésbé valószínű, hiszen 1570-ben még élő édesanyja, illetve alig korábban meghalt édesapja aggastyán kellett legyen (kb. 90 éves), ami abban a korban elképzelhetetlen volt. Ugyanakkor brassói beiskolázását, illetve a feljegyzéseket

figyelembe véve is az tartható valószínűbbnek, hogy 1520-1530 között született.

Érdemes figyelni a Dávid Ferenc névvel kapcsolatos bonyodalmakra is. Édesapját Varga Dávidnak ő magát pedig Varga Ferencnek nevezi. „*Bornemisza Péter az unitárius egyház alapítóját Varga Dávid Ferencnek nevezi. Szegedi István „Assertio de vera Trinitate. Genevae, MDLXXIII” c. művéhez csatolt táblázatában Dávidot Franciscus Sutorisnak nevezi.*”² A kettős névhasználatnak két fontos jelentősége is van. Az egyik, ami pontosítja a korabeli szász családnevek magyaros formájának használatát, a másik viszont Dávid Ferenc édesapjának mesterségére utal. Én most nem foglalkozom ezzel a kérdéssel, hiszen a történészek sincsenek egy értelemben azt illetően, hogy varga, vagy tímár, netán mindkét foglalkozás birtokában volt Dávid Ferenc édesapja.

Dávid Ferenc iskolai tanulmányait Kolozsváron kezdte, majd Brassóban folytatta. Pártfogóinak köszönhetően külföldi tanulmányúton vett részt, melynek rendjén 1545-1551 között Wittembergben, valamint az Odera melletti Frankfurtban tanult. Miután külföldről hazajött, Petresen és Besztercén, mint iskolaigazgató és lelkész működött. Magába szívta nemcsak a reformáció, hanem a szabadgondolkodás eszméit is, aminek köszönhetően hamarosan csatlakozott a reformáció lutheránus ágához, melynek lelkésze, illetve a magyar lutheránusok első szuperintendense, püspöke lett. Ahogy teret hódított Erdélyben is a reformáció kálvini hatása, úgy vált ő is ez új eszmék pártfogójává, majd a reformátusok első püspökévé. Időközben megért benne a felismerés, miszerint a hit Isten ajándéka, melynek köszönhetően szabadon nyilatkozhat bárki ezzel kapcsolatosan, sőt azt a szemléletet erősítette, hogy ezért senki üldözést nem szenvedhet.

Több életrajz író szerint Dávid Ferenc első felesége a kolozsvári főbíró leánya, Barát Kata, akivel 1557-ben kötött házasságot. 1570-ből viszont előkerült egy irat, melyben Dávid Ferenc feleségének temetésére 12 forintot fizettek, akivel kapcsolatosan megállapították a történétírók, hogy egy névtelen felesége volt és nem Barát Kata, viszont ez az asszony volt Dávid Ferenc, Ferenc nevű fiának az édesanyja. Dávid Ferencnek volt egy Kata nevű leánya, aki Trauzner Lukács felesége lett, illetve egy másik leánya is, aki Sommer János felesége volt, aki édesanyjával együtt 1574-ben pestisben halt meg. A feleségek körüli állításokat Hans Petri vonta először kétségbe, aki kijelentette, hogy nem egyeztethetők össze a történeti tények, hiszen 1570-ben halt meg az első feleség, melyre rá két évre jegyezte el későbbi feleségét, Barát Katát. Ami igaznak tűnik a pestis járvány idejéből, csupán annyi hogy akkor halt meg Heltai Gáspár és Sommer János. Nem sikerült bebizonyítaniuk a történészeknek, hogy valóban családi kapcsolatban állt volna Sommer Dávid

² Binder Pál: Újabb adatok Dávid Ferenc Családjáról és nemzetiségéről – KerMagv -1972, 34. Old.

Ferencsel, s így az sem valószínű, hogy két leánya volt. Tény viszont, hogy 1579-es elítélését követően, illetve betegsége alatt már nem volt hitvese, sőt Trauzner Lukácsné, vagyis leánya ápolta őt. Feljegyezték a történétírók, hogy Barát Katának az édesapja meghalt 1569-ben, így a feleség minden valószínűség szerint magával vitte házasságát követően édesanyját is. Mivel Dávid Ferenc gyermekeit a Julianna nevű szolgáló nevelte, aki szintén ott maradt a háztartásban, perpatvar alakult ki a nők között, aminek válás lett a vége.

Dávid Ferencnek három gyermekéről van megbízható adatunk. Kata nevű leánya 1557-1560 között születhetett, aki a már többször is említett Trauzner Lukács felesége volt. Az ifjú Dávid, aki 1560-ben született, és aki Baselben tanulhatott 1578-1580-ban, de az ottani anyakönyvben nem szerepel és aki fiatalon meghalt 1582-ben. János, a kisebbik fiú 1565 körül született Kolozsváron. Feljegyezték, hogy 1586-1592 között Padovában, majd az 1586/87-es tanévben Bázelen peregrinált. Ez utóbbi évben már Heidelbergben találjuk. Korábban jogot tanult, majd a későbbiekben a bölcsészeti fakultáson tanult tovább. 1592-ben Hunyadi Demeter püspök halálát követően az unitárius egyházban ismét a radikálisok kezébe került a vezetés, akik Eössi András vezetésével Hertel Jánost tartották legesélyesebbnek a püspöki székbe, aki viszont a nagy kihívást visszautasította és világi pályán maradt. Munkássága földrajzi jellegű és korának egyik meghatározó személyisége volt ezen a téren.

Veje, Trauzner Lukács hűséges pártfogója és követője maradt sokáig, akivel kapcsolatosan feljegyezték többek között, hogy az erdélyi Darócról származott, és aki felesküdt jegyzője volt Kolozsvárnak. Amint az enyhület napjai elkövetkeztek (1581-82), előtte is megnyílt a világi érvényesülés lehetősége, viszont a bécsi követség tagjaként szombatosnak minősítették. A későbbiekben Székely Mózes fejedelem mellé állt, viszont az 1603-as vereséget követően Basta Tótházi Mihály királybíró és Trauzner Lukácsot, aki Székely Mózeset a táborba is követte, elfogatta; az elsőt ítélet nélkül lefejeztette. Mivel Trauzner hét hónap börtönt követően vallást váltott, cserében megkapta Hadrévet (Hădăreni). A fiú ág kihalását követően a leányt román Miksa ágon vették feleségül, akik aztán örökölték a birtokot.

Dávid Ferenc a hagyomány szerint 1579. november 15-én halt meg Déva várában. Temetési körülményei és helye máig ismeretlen.

Dávid Ferenc szellemi öröksége

Dávid Ferenc és az unitárius reformáció

1565 tekinthető az unitárius reformáció kezdete időpontjának, amikor komolyabb viták kezdődtek a maradibb gondolkodású és szabadelvű irányt képviselő csoportok között. 1566 elején Dávid Ferencet ott találjuk a kolozsvári nagy templomban, ahol unitárius szellemben szól hallgatóságához. Egy évvel később máris János Zsigmond fejedelem pártfogását élvezzi, aki rendelkezésére bocsátotta a gyulafehérvári nyomdát, ahonnan unitárius szellemiségű kiadványok kerültek az emberek kezébe.

1568 január 6-13 napjain megtartották a híressé vált Tordai Országgyűlést, melynek kiemelt határozataként ismerjük a vallásszabadság törvényét, mely többek között a következőkről rendelkezett: „*A prédikátorok minden helyen hirdessék az evangéliumot mindenki az ő értelme szerint; és a közösség ha elfogadja, jó, ha nem pedig senkit ne kényszerítsenek arra amit*

lelke el nem fogad; de mindenki olyan prédikátort tarthasson, amelyik neki tetszik. Ezért senki az előjárók közül, se mások a prédikátorokat ne bántsák, a vallásáért senkit ne szidalmazzanak, az előbbi szabályok szerint. Nem engedik meg senkinek, hogy a tanításért bárkit is büntessenek vagy fenyegetsenek; mert a hit isten ajándéka, ez hallásból van, a hallás pedig Isten Igéje által.” „Az országgyűlés az 1571. marosvásárhelyi határozatával rendezte Erdély vallásügyi kérdéseit. Recepta Religionak, bevett vallásnak elismerte a római katolikus, a lutheránus, a református és az unitárius vallást és egyházat. Itt és ekkor lett Erdély a három nemzet és a négy felekezet országa.”³ Hamarosan azonban (március) meghalt a fejedelem, melyet máris ellenállás és türelmetlenség követett. Báthori István engedélyhez kötötte a további munkák kiadását, de ugyanakkor elvette az unitáriusoktól a nyomdát és megtiltotta a vallás bármilyen újabb reformálását. Ez nemcsak az unitáriusok háttérbe szorítását jelentette, hanem Dávid Ferenc elítélését is maga után vonta.

Dávid Ferenc testét valóban megtörte a betegség és végül a halál, de szellemiségének nem árthatott mind a mai napig. Vallotta, s vele együtt mi is hangsúlyozzuk szüntelen, hogy „Akiket Isten Lelke megvilágosított, nem szabad hallgatniok, sem az igazságot el nem rejthetik. Akkora a lélek ereje, hogy az emberi ész minden hamis leleményét megvetvén, csak azon célra törekszik, hogy Isten dicsősége terjedjen, az egyház épüljön.”⁴ Első püspökünk vezérelve volt, hogy állandóan reformálásra szorul a vallás. Mivel soha nem vonta vissza állításait, nem vált megalkuvóvá Dávid Ferenc, sőt korábbi munkatársai közül is némelyek ellene fordultak, így Báthori Kristóf eltiltotta őt a prédikálástól, korábban házi őrizetbe, később majd börtönbüntetésre ítélte, ahová bezárták hitújítás vádjával. Személyében a tiszta unitárius kereszténység helyreállítóját, a lelkiismereti szabadság hirdetőjét, a vallási

türellem prédikálóját, egyházunk alapítóját és végül az erdélyi unitárius reformáció mártírját tiszteljük. „Dávid Ferenc az egyetlen magyar reformátor. Hite az erdélyi magyar lélekből született. Az unitárius egyház az egyetlen magyar földön született egyház. Dávid Ferenc az igazság szerelmese és a megbocsátás apostola volt. A haladás, a szabadság eszméjéért halt meg. Nem volt megalkuvó, hitét halál árán is vállalta. Nem hitehagyott, hanem a megtartó hitre találó. Nem szentháromság-tagadó, hanem az egy isten létét állító. Én nem értékelhetem elfogulatlanul, mert a híve vagyok.”⁵ – írta Simén Domokos lelkész.

Dávid Ferenc a magyar antitrinitarizmus vezére, aki valóban végig járta a reformáció valamennyi állomását, aki nemcsak gondolkodásában követte az egyes vallásokat, hanem vezéregyéniséggé nőtte ki magát. Élete végéig kutatta azokat az igazságokat, melyek tévelygések és félreértések nyomán hozzájárultak, hogy elferdítsék a bibliai igazságot. „A humanista valláskritikát fejlesztette tovább és végigvitte a kor filozófiai és

³ Unitárius Szószék 1999/2, száma 26-28. Old.

⁴ www.unitarius.hu/

⁵ Unitárius Szószék 1999/2, száma 26-28. Old.

tudományos színvonala által meghatározott kereten belül a lehetséges legvégső következtetésekig.”⁶

A Rövid magyarázatban kifejti, hogy „miként kell értelmezni a bibliát, s mi az üdvösséghez nélkülözhetetlenül szükséges tudomány”⁷. Észrevételezi, hogy megromlott a tiszta Jézusi tudomány, melynek pártolóivá váltak a pápák és egyházuk, miáltal nem Krisztus, hanem az Antikrisztus követői lettek. Éppen ezért új országot épít fel Krisztus a szabad tanoknak köszönhetően. Ahogy ő fogalmaz: „Az próféták oly békességről mondanak nekünk jövődőt, mely soha még nem volt, mert akkor minden fegyvernek el kell veszni és megégettetni, a szabályából szántóvasak lesznek, az haragos vad bestiák nem ártanak, és oly békesség leszen, hogy soha osztán semmi háborúságnak helye ne legyen.”⁸

Figyelemre méltó egy jellemzés, mely részben a magyar nyelv irodalmi jellegének kialakulását tulajdonítja Dávid Ferencnek, miszerint a „traktátusnak, a vitairatnak, a prédikációnak, a reformáció teológiai értekezéseinek, noha a nyelvi szépség, az esztétikailag fegyelmezett mondatszerkesztés, általában a stílus művészibb megformálása iránt nem sok fogékonyságot árultak el, mégis a magyar irodalmi próza megszületése szempontjából megvan a maguk jelentősége. Övék volt az úttörés érdeme. Nem fordított, hanem eredeti fogalmazványokban indult meg a magyar beszélt nyelv írásban való rögzítése, irodalmi nyelvvé formálása. A reformáció legkiválóbb írói, Heltai és Bornemisza is ezekben a műfajokban fejlesztették ki kiforrottabb stílusukat s jutottak el szépprózai kísérleteikig.”⁹

Az alapos érdeklődők figyelmébe ajánlom Dávid Ferenc munkásságának azt a területét, mely mély felkészültségére utal és ami a viták során került nyilvánosságra. Tény és való, hogy minden rendezett vitafórum során egyik és másik vita-vezető mögött kiépült csoport állt, aminek köszönhetően többen is hozzászóltak az adott kérdésekhez. Nem ritkán tudósokból álltak ezek a csoportok, akik mindent megpróbáltak, hogy megfelelő módon védelmezzék álláspontjukat. Nem ritkán az is előfordult, hogy egy-egy vitát követően gúnyiratok láttak napvilágot, melyek természetesen maguk után vonták az eredeti vita lefolyásának rögzítését is. Végül pedig álljon előttünk Révész Imre jellemzése: „Dávid Ferenc nagyságánál fogva az Erdélyi Protestánsok legfőbb vezére kellett volna hogy legyen, ámde őt nem a cím, nem a rang, nem a hírnév vezette, hanem az igazság keresése. Dávid Ferenc a józan észre is támaszkodott. Ezzel példát mutatott arra, hogy vallási életünkben ne csak a képzeletünket használjuk, hanem a józan ésszt is.”¹⁰

Dávid Ferenc és a vallási türelem

Dávid Ferenc alapfelfogása közt találjuk, hogy a bibliai igazság megismerése érdekében különbséget kell tennünk az Ó- és Újszövetség között, illetve „el kell választanunk a betűt a lelki értelemtől az árnyékot a testtől, a sötétséget a világosságtól.”¹¹ Arra biztatta követőit, hogy mielőbb térjenek vissza a Szentírás tiszta forrásához és arra

⁶ <https://www.arcanum.hu/>

⁷ <http://mek.oszk.hu/>

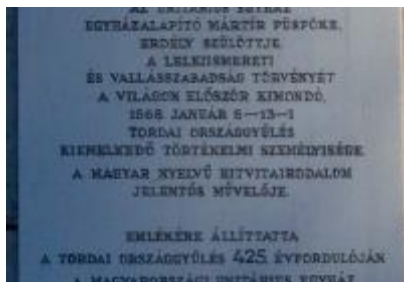
⁸ U.o.

⁹ U.o.

¹⁰ Unitárius Szószék 1999/2, száma 26-28. Old.

¹¹ <http://www.unitarius.hu/>

törekedjenek, hogy állandóan újítsák meg vallásos felfogásukat. Nyilvánosan kijelentette – főként a viták során, hogy semmilyen más igazoló iratot nem fogad el bizonyításként, mint magát a Szentírást. Ebben látta majd az új egyház megvalósulását is, melyet azonosított Isten megvalósult országával a földön. Többször vádolták, hogy miért nem valósult meg jóslata egyszerre, s így nyomban tapasztalhatóvá vált volna mindaz, amiről beszél. Erre a jól ismert magyarázata ad eligazítást: *„Ha szemeink előtt a nagy sötétség után, melyben voltunk, az evangélium teljes fénye egyszerre fölgylt volna, a tömérdek világosság talán látásunktól fosztott volna meg. Isten akaratából volt tehát, hogy lépésről lépésre haladjunk, hogy lassan érjük el a teljes igazságot; mint ahogy a kisdedeket is először tejfel táplálják és csak később adnak nekik nehezebb táplálékot.”*¹²

Fontos szempontnak bizonyul, hogy esetenként alaposan figyeljünk a 16. század vallási türelmi kérdéseire. Először az a döntő tényező, hogy állandóan ott élt az emberek lelkében a vallási türelem igénye. Persze ezt nem volt könnyű megfogalmazniuk és még kevésbé képviselniük. Arra is volt példa, hogy felkarolták az eszmét a humanisták, de nem mertek síkra szállni érte és vállalni a következményeket. Végül megjelent a reformáció, melynek köszönhetően úgy tűnt, hogy időszerűvé vált a szabadgondolkodás és eszme felkarolásának lehetősége. Ez viszont nem vált ennyire egyértelművé, mert az uralkodó vallás továbbra is eretnekségnek minősített minden eltérést a hagyományos szemlélettől, hittől és egyháztól. A türelem és lelkiismereti szabadság első védelmezője *Castellio Sebestyén* volt, aki többek között azt vallotta, hogy a lelkiekben való döntést egyedül csak Isten végezheti el. Ezek után elmondható, hogy a radikális teológiát és hasonlóan felvilágosult gondolkodást csakis az unitarizmus karolhatta fel és így vált központi elemévé először Dávid Ferencnek és ennek köszönhetően talált további pártfogókra. Ezt így összegezi: *„Vitatkozzanak az emberek valamint akarják; keressék Isten lényegének rejtett voltát, hányják-vessék a személyek sokaságát és forgassák az okosság bölcsességét, de az az örökélet, hogy csak téged egyedül való Istent ismerjenek és akit elküldöttél, a Jézus Krisztust. Aki ezt hiszi, üdvözülni.”*¹³ Ahhoz, hogy az ember elérkezzen az igazi vallásos türelem magasságára, legfontosabb a hit, melyről egyértelműen azt tanította, hogy Isten ajándéka, hiszen ellenkező esetben mindnyájan rendelkezni vele és akkor minden ember készséges lenne Isten beszédének befogadására. Mivel azonban ez másként van, ezért vágyunk Isten ajándéka után. Mivel valóban így van, meg kell értenünk, hogy ebben a kérdésben teljes szabadságot kell biztosítanunk egymás számára.

Arról is tudomást szerzünk Dávid Ferenc munkáiból és a lejegyzett viták szövegrészeiből, hogy sehol nem szerepel a Szentírásban, miszerint Krisztus országát tüzellel-vassal kellene terjeszteni. Ehhez kapcsolódik az is, hogy így hát nem lehet kényszeríteni a lelkiismeretet sem, mely fölött egyedül a Teremtő dönt. Több alkalommal kihangsúlyozták, akár még a fejedelem is, hogy *„mi azt akarjuk, hogy szabadság legyen, mert tudjuk, hogy a hit Isten ajándéka és a lelkiismeret semmi erőszakkal nem*

¹² U.o.

¹³ U.o.

vitethetik”¹⁴. Végül pedig egykori tanárom, Dr. Erdő János kiemelt gondolatával zárom ezt a kört, aki így fogalmazott egyik dolgozatában: „Akik elfelejtik a múltat, kénytelenek azt megismételni: Azok pedig, akik emlékeznek a múltra, benne útmutatást találnak a jelenre és jövőre egyaránt, s gazdag hagyományokat tudnak feleleveníteni. Mi megtanultuk a múltból, hogy sok idő és tapasztalat szükséges amíg az ember eljut annak a felismerésére, hogy egyetlen dogma sem érdemi meg, hogy érette szembeszálljunk és vétkezzünk az emberség és a szeretet ellen.”¹⁵

Dávid Ferenc szellemi öröksége

Amikor Dávid Ferenc szellemi örökségére mutatok a tények felsorakoztatásával, nem mellőzhetem egykori püspökünk, Dr. Varga Béla (1938-1940) ide vonatkozó nyilatkozatát, miszerint: „A történetírásnak még mindig nagy feladatai vannak a Dávid Ferenc hatalmas egyéniségének megvilágítása körül, akiben nemcsak a magyar géniusz, hanem az emberiség szellemi fejlődésének történelme is - kétségkívül - egyik legnagyobb héroszát ünnepelheti. Hogy a Dávid Ferenc neve és alakja nem vonulhatott be még teljes dicsőséggel az emberi művelődés Pantheonába, annak három oka van. Az egyik az, hogy magyar volt; a másik pedig az, hogy egy olyan területen próbálta meg felrázni az emberi gondolkodást, amely még ma is túlnyomó részben Dávid Ferenc előtti korát éli, s annyira ragaszkodik ehhez az életéhez, mintha tudná, hogyha csak egyet lépne előre; azonnal vége lenne; és végül a harmadik ok - amint említettük - az, hogy a történetírás csak részben végezte el a maga munkáját ezen a téren.”¹⁶

Egy gondolat erejéig vissza kell lépnem a reformáció kezdeti szakaszába, hiszen Luther Márton bár nem akart szakadást a római egyháztól, előnyben részesítette az egyén öntudatosságát és arra is törekedett, hogy ezt hangsúlyossá tegye, de teljességgel ez nem sikerült. A szakadás viszont igen. Ha megfigyeljük Kálvin János reformációját, akkor kiderül, hogy olyan tekintélyt szerzett a Bibliának, melyhez foghatóval nem találkoztunk. Egyfajta konzerválást végzett az egyházzal, melyben olyan messzire helyezte vissza az embert, ahol majdnem azelőtt volt, hogy lábadozni kezdett a reformáció. Dávid Ferenc is kevésbé sejtette, hogy számára maradt az úttörő munka, melyet nemcsak el kell kezdenie, hanem be is kell fejezzen. Ha mindent összevetünk, akkor talán sejlik az a nehézség, ami továbbra is gúzsba kívánta kötni nemcsak az ember szabad vizsgálódását, hanem a lelkiismereti szabadságot és az egymás iránt tanúsítandó, vallási türelmet, mellyel szembe találta magát az unitárius, szabadelvű gondolkodás.

Amidőn beért Dávid Ferencben a tiszta jézusi kereszténység helyreállításának igénye, a vallási türelem érvényre juttatása és a lelkiismereti szabadság egyénre szabott követelménye, attól kezdve nem volt kérdés, hogy merészen hozzányúlt néhány, addig soha kétségbe nem vont dogmához. Tulajdonképpen elérkezett ahhoz a korszakalkotó döntéshez, melyben kimondta a vallás örök reformálásának szükségét. Ezzel akaratlanul is összekapcsolódott Luther alapfelfogásával, aki sok gondot fordított az egyén érvényesülésére. Dávid Ferenc valóban nemcsak megérintette az ember lelkét, hanem egyben fel is emelte olyan magasságba, ahol senki sem bánthatja, mert róla egyedül Isten dönt. Ezt az elkezdett munkát a későbbi vallástudomány sietett alátámasztani és egyben igazolta is azt az elvet, hogy amennyiben a kereszténység alapfokon missziót teljesít, akkor

¹⁴ Elhangzott: 1969. október 20-25-én Váradon tartott hitvitán. <http://www.unitarius.hu/>

¹⁵ <http://www.unitarius.hu/>

¹⁶ U.o.

egyetlen pillanatra sem szabad két dolgról elfeledkeznie: az egyik, hogy mindent megadjon Istennek, másodsorban pedig kiválóképpen figyelemmel legyen az emberre.

Dávid Ferenc egész tevékenységében, valamint követő táborának későbbi szemléletében is van egy kirívóan jellemző tulajdonság, melyet csak az unitáriusokkal kapcsolatosan emlegetnek és ez nem más, mint a racionalitás. Az unitárius vallásban és szemléletmódban a józanész összekötő kapoccsá vált és ennek hiányában el sem képzelhető bármilyen vallásos szemlélődés, vagy megállapítás. *„De talán éppen ennek tulajdonítható, hogy az unitarizmus, noha irányzatából erre lehetne következtetni, sohasem merült bele az immanenciának, a szubjektív vallásosságnak abba az egyoldalúságába, amelyet misztikának nevezünk.”*¹⁷

Első püspökünknek nem adtak időt arra, hogy részletesen kifejtse elméletét, hosszú oldalakon rögzítse tanításként az utókor számára. Gyakorlatiasságára vall azonban, hogy gyorsan véghezvitte világra szóló szándékát, amikor az országgyűléssel elfogadtatta a vallásszabadságra vonatkozó törvényt. A valódi nagyságát abban éri el reformáló püspökünk, hogy ezzel a kezdeményezésével besétált az egyetemes célokért szót emelők és életüket áldozók sorába. Túl bármilyen másként értelmezhető vallásos felfogáson, elmondható ma a 21. században is, hogy Dávid Ferencnek köszönhetően nyilatkozhatja egy vallásosan érző egyén önmagáról, hogy Isten teremtett világában értéket képvisel, mert Isten szabad lelkiismerettel ruházta fel, melynek köszönhetően vizsgálódhat, míg ebben betartja a legfontosabb szabályt, a vallásos türelmet. Másodsorban a szabadon gondolkodó ember sikeresen szolgálatába állíthatja politikai téren is a szabadság és egyenlőség gondolatát, melyek egyértelműen üresek maradnak, ha elveszük belőlük az elevonné tevő hitet.

Azt hangsúlyozzák a későbbi unitárius gondolkodók, hogy az unitarizmusnak szükség szerint a személyiség elvén kell felépülnie. Ugyanígy fontos, hogy a lelkiismereti szabadság is két pillérre épüljön: a hitre és az erkölcsre. Ez a kettő egészíti ki megfelelően ez egyén vallásosságát. Végül pedig a türelem kérdésében megállapítható, hogy egyenes következménye a lelkiismereti szabadságnak. Erről vall Dávid Ferenc is, amikor beszédeiben, nyilatkozataiban, vitákban történt felszólalásaiban nyilatkozott. Egyszerűen mintaképe volt a vallásos türelemnek, sőt tapintatos, ami a 16. században nem volt szokványos.

Érdeemes megfigyelnünk, hogy miként nyilatkozik a korábban említett püspökünk egy másik összefüggésben: *„Mennyire megfogytak a vallásos türelmesség mindjárt János Zsigmond halála után Báthori István alatt, s milyen szegényes volt a nagy Bethlen Gábor idejében is! Ha Erdély semmit sem adott volna a magyar nemzetnek, mint az 1568-iki országgyűlés határozatát, akkor is, ma is Dávid Ferenc a legnagyobb és a legaktuálisabb tanítója elsősorban a magyarságnak, de minden más népnek is.”*¹⁸ Majd később *„Egyik jeles protestáns egyházfő egyik művében Dávid Ferencsel kapcsolatban a következőket mondja: Ha Dávid Ferencet unitáriusnak nevezzük, bár e felekezet egyszer exkommunikálta őt s most ő exkommunikálná e felekezetet - mindenesetre legnagyobb volt közöttük s a kor egyik legnagyobb kultúrhasználó magasztosul.”*¹⁹ Itt arról van szó, hogy Blandrata György 25 unitárius pappal elszakadt az unitárius közösségtől, mert féltette magát, vagy éppen diplomáciai pályafutását részesítette előnyben. Ma tény, hogy árulása

¹⁷ U.o.

¹⁸ U.o.

¹⁹ L. Ravasz László: Homiletika 1915. 197. Old.

törte ketté Dávid Ferenc életét. Arra viszont nem gondolt, hogy 450 év múlva két táborban emlegetjük Dávid Ferenc követőit és gyilkosait. Éppen így van az is, hogy míg egy katolikus ember hű marad egyházához, annak dogmáihoz stb., addig egy unitárius ember nem tapad le Dávid Ferenc eredeti gondolkodásánál, hanem tovább megy a fejlődés útján és arra törekszik, hogy minél szélesebb körben nyilvánvalóvá tegye a vallásszabadság alapvető feltételeit. „Dávid Ferencet megérteni és követni nem azt jelenti, hogy behúzódva a felekezetiesség szűkös korlátai közé, esküdjünk minden szavára, hanem azt, hogy szüntelenül törekedjünk az evangéliumi igazságnak csakis az egyetemes kereszténység legmagasabb álláspontján megnyilatkozó, felekezetfölötti megértésére és megvalósítására.”²⁰

Ma sokfélét és sokféleképpen fogalmazzuk magunkról a felekezetek. Ezt szabad akaratumknak köszönhetően megtehetjük, de amiként a kereszténységnek nem az a kritériuma, hogy milyen tagja valaki egy felekezetnek úgy mi sem tehetjük fel a kérdést, hogy mit szólna ehhez Dávid Ferenc, vagyis mit gondolna mai unitarizmusunkról, hanem az, hogy mit szól ehhez Jézus, vagy mi a véleménye erről Istennek. Sőt, egyszerűen mi a véleménye általában a mai keresztényekről? „A mi lelki berendezettségünk olyan, hogy a sírhantok mellett is többet elmélkedünk, mint amennyit kesergünk. Az elmondott gondolatok szolgáljanak emlékeztetőül annak a férfiúnak halálára, akit az elfogultság és a gyűlölet börtönbe záratott. Sok mártírja van az emberiségnek, akik azért haltak meg, mert többet, jobbat és szebbet akartak, mint kortársaik; akiket halálra küldtek, mert nem értették meg őket. Nekünk hinnünk kell, hogy a mártírok nem haltak meg hiába, és rajta kell lennünk, hogy halálukat a szeretet és a megértés megszentelő érzéseivel engeszteljük ki.”²¹

²⁰ www.unitarius.hu/

²¹ U.o.

Tartalomjegyzék

Dávid Ferenc vallástörténeti jelentősége.....	1
Életrajzi adatok.....	1
Dávid Ferenc szellemi öröksége	3

Forrásmunkák

<i>Sor</i>	<i>Cím</i>
1.	Négyszáz év 1568—1968. Unitárius emlékkönyv. Kolozsvár, 1968.
2.	Kanyaró Ferenc, Dávid Ferenc családja. Ker. Magv. 34, 1899.
3.	Ker. Magv. 37, 1902.; Ker Magv 43, 1908.; Ker. Magv, 50, 1915.
4.	Gál Kelemen, A kolozsvári unitárius kollégium története (1568—1900). II. Kolozsvár, 1935.
5.	Jakab Elek, Dávid Ferenc emléke
6.	Jakab Elek, Oklevéltár. I. II.
7.	Unitárius Szószék 1999/2, száma 26-28. Old
8.	Dr. Varga Béla: Ami örökkévaló Dávid Ferenc életművében

Internetes források

Sor.	Cím
1.	https://hu.wikipedia.org/
2.	www.unitarius.hu/
3.	http://unitarius.uw.hu/
4.	http://mek.oszk.hu/
5.	https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/
6.	http://tudastar.unitarius.hu/
7.	http://reformacio.mnl.gov.hu/
8.	http://archivum2.szabadsag.ro/szabadsag/